

ابعاد حقوقی دفاع مقدس

(بزرگ تحمیلی عراق علیه ایران)

تألیف: زهره ابراهیمی شیخ شبنانی

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد شهرکرد

بنیاد حفظ آثار و نشر
ارزشهای دفاع مقدس
استان چهارمحال و بختیاری

بهار ۱۳۹۶

ابعاد حقوقی دفاع مقدس

(جنگ تحمیلی عراق علیه ایران)

مؤلف: زهره ابراهیمی شیخ‌شبان

ویراستار علمی تخصصی: ولی‌اله نوری

ویراستار ادبی: افسون نبی‌زاده

طراح جلد: وحید علی محمدی

صفحه آرا: سمیه حیدری

چاپ: سروش شهرکرد ۱۳۳۴۸۰۱۲ (سهری)

لیتوگرافی: مهدی ۳۳۳۴۷۰۰۱

ناشر: انتشارات سدره المنتهی

شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۶

شابک: ۹-۶۰-۵۱۴۹-۶۰۰-۹۷۸

قیمت: ۱۸۰۰۰۰ ریال

نشانی: شهرکرد بلوار آیت ا... طالقانی خیابان سعادت کوچه ۳- پلاک ۱

اداره کل حفظ آثار و نشر ارزشهای دفاع مقدس

تلفن: ۳۲۲۲۶۱۶۳ - ۰۳۸

فهرست مطالب

۱۷	مقدمه
۲۱	مقدمه مولف
۲۴	فصل اول: کلیات حقوق جنگ
۲۴	(۱) مبحث نخست: مفهوم جنگ
۲۴	(۲) تعریف جنگ
۲۶	(۳) عناصر سازنده مفهوم حقوقی جنگ
۲۶	(الف) عنصر تشکیلی و سازمانی
۲۷	(ب) عنصر مادی
۲۷	(ج) عنصر زمانی و روانشناختی (قصد و نیت جنگ)
۲۸	(د) هدفدار بودن جنگ (منافع صالح من)
۲۹	(۴) مبحث دوم: اقدامات مقابله به مثل
۲۹	(د) تعریف اقدامات مقابله به مثل
۳۱	(۶) فرق اقدامات مقابله به مثل با مبحث
۳۲	(۷) انواع اقدامات مقابله به مثل
۳۲	(الف) مقابله به مثل مسلحانه
۳۳	(ب) مقابله به مثل غیر مسلحانه
۳۴	(۸) مبحث سوم: حقوق جنگ
۳۴	(۹) مفهوم حقوق جنگ
۳۵	(۱۰) تعریف حقوق جنگ
۳۶	(۱۱) ضرورت وجود حقوق جنگ
۳۸	(۱۲) منابع حقوق جنگ
۳۸	(الف) عرف
۳۹	(ب) اصول کلی حقوقی
۳۹	(ج) قراردادهای بین‌المللی
۴۳	(۱۳) مبحث چهارم: تعیین عرصه مخاصمات مطابق حقوق جنگ
۴۳	(۱۴) عرصه مخاصمات در جنگ زمینی
۴۴	(۱) منطقه جنگی
۴۴	(الف) قلمرو کشورهای متخاصم
۴۵	(ب) سرزمین‌های بی‌طرف
۴۵	(۲) جبهه جنگ
۴۶	(۱۵) عرصه مخاصمات در جنگ دریایی
۴۶	(۱۶) مفهوم جنگ دریایی
۴۷	(۱۷) مناطق داخل در جبهه جنگ
۴۷	(الف) آب‌های سرزمینی متخاصمان

۴۷	ب) دریای آزاد
۴۷	۱۸) مناطق خارج از جبهه جنگ
۴۷	الف) آب‌های سرزمینی کشورهای بی‌طرف
۴۸	ب) مناطق قراردادی
۴۸	۱۹) عرصه‌های مختصات در جنگ هوایی
۴۸	۲۰) اشکال جنگ هوایی
۴۹	الف) مناطق داخل در جبهه جنگ
۴۹	ب) مناطق خارج از جبهه جنگ
۵۰	۲۱) ضمانت اجرای حقوق جنگ
۵۱	۲۲) جرائم بین‌المللی ناشی از جنگ
۵۱	۲۳) طبقه‌بندی جرائم اساسنامه‌های نورمبرگ و توکیو
۵۲	الف) جنایات علیه صلح: تعریف قراردادی
۵۲	ب) جنایات جنگی: تعریف قراردادی
۵۲	ج) جنایات علیه بشریت
۵۳	۲۴) مسئولیت کیفری نقض حقوق جنگ
۵۳	الف) مسئولیت کیفری کشورها
۵۴	ب) مسئولیت کیفری سازمان‌ها و تشکیلات در کشورها
۵۵	ج) مسئولیت کیفری افراد
۵۵	۲۵) ضمانت اجرای مدنی بین‌المللی
۵۸	فصل دوم: روابط حقوقی ایران و عراق قبل از جنگ
۵۹	۲۶) مبحث نخست: پیشینه روابط حقوقی ایران و عراق
۵۹	الف) قرارداد آماسیه (۱۵۵۵)
۶۰	ب) قرارداد زهاب (۱۶۳۹)
۶۱	پ) قرارداد کردان (۱۷۴۶)
۶۲	ت) قرارداد اول ارزروم (۱۸۳۳)
۶۲	ث) قرارداد دوم ارزروم (۱۸۴۷)
۶۳	۲۷) اهمیت عهدنامه دوم ارزروم
۶۴	ج) یادداشت توضیحی
۶۴	۲۸) دلایل عدم اعتبار حقوقی یادداشت توضیحی
۶۵	چ) پروتکل تهران (۱۹۱۱)
۶۶	ح) پروتکل اسلامبول (۱۹۱۳)
۶۷	خ) کمیسیون تحدید حدود (۱۹۱۴)
۶۷	د) قرارداد (۱۹۳۷)
۶۹	الف) اصل تغییر اوضاع و احوال
۶۹	ب) اصل وفای به عهد
۷۰	ذ) قرارداد مهم و تاریخ ساز ۱۹۷۵- الجزایر
۷۲	۲۹) مبحث دوم: اقدامات و بسترسازی عراق علیه ایران از پیروزی انقلاب اسلامی تا شروع جنگ
۷۴	الف) نقض مکرر حریم هوایی، زمینی و دریایی ایران

۷۵	ب) لغو قرارداد ۱۹۷۵
۷۷	۳۰) ادعاهای عراق علیه ایران تا شروع جنگ
۷۷	الف) ادعای عدم استرداد اراضی
۸۱	ب) ادعای نقض روابط حسن هم‌جواری
۸۳	ج) ادعای تحمیلی بودن عهدنامه ۱۹۷۵
۸۸	فصل سوم: توسل به زور عراق علیه ایران
۸۸	۳۱) مبحث نخست: آغاز جنگ و لزوم اعلان جنگ
۸۹	۳۲) انواع اعلان جنگ
۸۹	الف) اعلان جنگ بر مشروط
۹۰	ب) اعلان جنگ مشروط
۹۰	۳۳) مبحث دوم: اثر جنگ عراق علیه ایران و مسئله اعلان جنگ
۹۲	۳۴) مبحث سوم: ممانعت تجار بر اساس قطعنامه تعریف تجاوز
۹۴	۳۵) سابقه تاریخی مفهوم تجاوز
۹۴	۳۶) پیمان‌های عدم تجاوز موج ۱۹۴۳
۹۵	الف) تعریف تجاوز بر اساس قطعنامه
۹۵	ب) اعمال تجاوز کارانه
۹۷	ج) مباشرت در تجاوز
۹۷	۱) مباشرت مستقیم
۹۸	۲) مباشرت غیر مستقیم
۹۸	د) معاونت در تجاوز
۱۰۰	۳۷) مسئولیت متجاوز
۱۰۱	ن) اعتبار حقوقی قطعنامه تعریف تجاوز
۱۰۱	و) پیشدستی در تجاوز و دامن زدن به حوادث مرزی
۱۰۳	۳۸) مبحث چهارم: ممانعت و شرایط دفاع مشروع
۱۰۴	الف) تعریف دفاع مشروع
۱۰۴	ب) شرایط اساسی دفاع مشروع
۱۰۴	احراز تجاوز مسلحانه
۱۰۵	۲) رعایت شروط ضرورت و تناسب
۱۰۶	۳۹) دفاع مشروع فردی و جمعی
۱۱۰	۴۰) نتیجه‌گیری
۱۱۱	۴۱) مبحث پنجم: استدلال‌های حقوقی عراق در توسل به زور و استدلال‌های حقوقی ایران در پاسخ به آن
۱۱۲	۴۲) ادعاهای عراق به شرح زیر است:
	۱) بی‌نتیجه گذاشتن عملیات عراق برای حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلافات و به دنبال آن ادعای به بن‌بست رسیدن، راه‌های حل اختلاف
۱۱۳	
۱۱۵	۲) عدم استرداد سرزمینهای متعلق به عراق مطابق قرارداد ۱۹۷۵

۳) مداخله از امور داخلی عراق از راه صدور انقلاب، به کار گرفتن گروه‌های سیاسی- مذهبی و اقدامات براندازی، خرابکاری و

تروریستی..... ۱۱۹

۴) عدم استرداد جزایر سه‌گانه ابوموسی، تنب بزرگ و تنب کوچک..... ۱۲۴

۵) ایجاد حوادث مرزی و اقدام به جنگ همه‌جانبه در ۴ سپتامبر ۱۹۸۰..... ۱۲۶

۴۲) مبحث ششم: استدلال‌های حقوقی- سیاسی ایران در توسل به دفاع مشروع در ورود به خاک عراق..... ۱۲۸

۱) اقدامات بی‌اثر شورای امنیت..... ۱۲۸

۲) موضع‌گیری شورای امنیت در جنگ ایران و عراق، عراق و کویت..... ۱۳۲

۳) غیرقابل اعتماد بودن شخصیت صدام..... ۱۳۶

فصل چهارم: نقض تعهدات بین‌المللی توسط عراق و واکنش شورای امنیت..... ۱۴۰

۴۴) مبحث نخست: ممنوعیت بکارگیری سلاح‌های شیمیایی..... ۱۴۱

الف) مقررات بین‌المللی میل از ۱۹۲۵..... ۱۴۲

ب) پروتکل ۱۲۵ ژنو..... ۱۴۲

۴۵) آمار قربانیان حملات شیمیایی..... ۱۴۳

۴۶) مبحث دوم: بکارگیری سلاح‌های شیمیایی توسط عراق در جنگ علیه ایران و واکنش شورای امنیت..... ۱۴۵

۴۷) مبحث سوم: ممنوعیت حمله به مراکز غیرلامی و مناطق مسکونی..... ۱۴۸

۴۸) مبحث چهارم: حمله به غیرنظامیان، مناطق مسکونی ایران توسط عراق و اقدامات شورای امنیت..... ۱۵۱

۴۹) مبحث پنجم: ممنوعیت استفاده از سلاح‌های شیمیایی علیه نیروهای مسلح و محیط زیست و ممنوعیت تخریب غیرموجه اموال دشمن..... ۱۵۳

۵۰) مبحث ششم: حمله به نفتکش‌های ایران توسط عراق و اقدامات شورای امنیت..... ۱۵۵

۵۱) مبحث هفتم: حمایت از اسیران جنگی..... ۱۵۹

۵۲) مبحث هشتم: نقض حقوق اسیران جنگی ایرانی و کنوانسیون ژنو توسط عراق..... ۱۶۰

فصل پنجم: سازمان ملل و حفظ صلح و امنیت بین‌المللی..... ۱۶۸

۵۳) مبحث نخست: اهداف، اصول و ارکان سازمان ملل متحد..... ۱۶۸

۵۴) ارکان سازمان ملل..... ۱۶۹

۱) مجمع عمومی..... ۱۶۹

۲) شورای امنیت..... ۱۷۰

۵۶) روش‌های مسالمت‌آمیز حل اختلاف بر اساس فصل ششم منشور..... ۱۷۳

۲) اقدامات قهرآمیز در مقابله با تهدید علیه صلح و امنیت بین‌المللی..... ۱۷۴

الف) تهدید علیه صلح..... ۱۷۴

ب) نقض صلح..... ۱۷۴

ج) اعمال تجاوزکارانه..... ۱۷۶

۵۷) مجمع عمومی و جنگ تحمیلی..... ۱۷۷

۵۸) ارزیابی اقدام مجمع عمومی..... ۱۷۹

۵۹) شورای امنیت و جنگ تحمیلی..... ۱۸۰

۶۰) قطعنامه ۴۷۹..... ۱۸۴

۶۱) تحلیل حقوقی قطعنامه ۴۷۹..... ۱۸۵

۶۲) قطعنامه ۵۱۴..... ۱۸۷

۶۳) تحلیل حقوقی قطعنامه ۵۱۴..... ۱۸۸

۶۴) قطعنامه ۵۲۲..... ۱۸۹

۱۹۱	۶۵) تحلیل حقوقی قطعنامه ۵۲۲
۱۹۲	۶۶) قطعنامه ۵۴۰
۱۹۳	۶۷) تحلیل حقوقی قطعنامه ۵۴۰
۱۹۴	۶۸) قطعنامه ۵۵۲
۱۹۶	۶۹) تحلیل حقوقی قطعنامه ۵۵۲
۱۹۷	۷۰) قطعنامه ۵۸۲
۱۹۹	۷۱) تحلیل حقوقی قطعنامه ۵۸۲
۲۰۰	۷۲) قطعنامه ۵۸۸
۲۰۱	۷۳) تحلیل حقوقی قطعنامه ۵۸۸
۲۰۴	فصل ششم: فرایند حقوقی پایان جنگ
۲۰۴	۷۴) مبحث نخست: روند حقوقی پایان جنگ
۲۰۵	۱) روش‌های سنی پایان جنگ
۲۰۵	الف) ترک مخاصمه
۲۰۶	۷۵) انواع عهدنامه ترک محاربه
۲۰۶	ب) استقرار صلح
۲۰۶	۷۶) معاهده صلح
۲۰۷	۷۷) هدف و محتوای معاهده صلح
۲۰۷	ج) پایان جنگ با امحاء دشمن
۲۰۸	۲) روش‌های جدید پایان جنگ
۲۰۸	الف) تسلیم بدون قید و شرط
۲۰۸	ب) رویه سازمان ملل متحد
۲۰۹	۷۸) آتش‌بس
۲۰۹	۷۹) تفاوت آتش‌بس با ترک مخاصمه در رویه شورای امنیت
۲۱۰	۸۰) مبحث دوم: روش پایان جنگ در جنگ تحمیلی
۲۱۰	۱. آتش‌بس
۲۱۱	۳. آزادی اسیران جنگی
۲۱۱	۴. همکاری دو کشور با دبیرکل برای حل و فصل جامع اختلافات
۲۱۱	۸۱) مبحث سوم: مقدمات صدور قطعنامه ۵۹۸
۲۱۴	۸۲) مبحث چهارم: قطعنامه ۵۹۸
۲۱۶	۸۳) تحلیل حقوقی قطعنامه ۵۹۸
۲۱۷	۸۴) مبحث پنجم: پذیرش قطعنامه ۵۹۸ توسط ایران و عراق
۲۱۹	۸۵) مبحث ششم: برقراری آتش‌بس
۲۲۰	۸۶) مبحث هفتم: پذیرش مجدد قرارداد ۱۹۷۵ (الجزایر)
۲۲۲	۸۷) مبحث هشتم: مبادله اسراء
۲۲۶	۸۸) مبحث نهم: غرامت جنگی و جبران خسارت جنگی در حقوق بین‌الملل
۲۲۶	الف) روش کلاسیک

۲۲۶	ب) روش جدید
۲۲۷	۸۹) مبحث دهم: شناسایی متجاوز و پرداخت خسارت جنگی در جنگ ایران و عراق
۲۳۴	فصل هفتم: نتایج و پیامدهای حقوقی
۲۳۴	۹۰) مبحث نخست: تکالیف کشورهای ثالث در جنگ
۲۳۵	۹۱) تکالیف کشورهای بی طرف
۲۳۵	۹۲) تکالیف کشورهای بی طرف در نبرد زمینی
۲۳۵	۱) منع سربازگیری و فراهم کردن نیرو جهت متخاصمان
۲۳۵	۲) منع تجهیز و تدارک جنگی متخاصمان
۲۳۶	۳) منع ارائه اطلاعات نظامی به متخاصمان
۲۳۶	۴) منع اجازه عبور یا توقف به نیروهای متخاصم
۲۳۷	۵) منع اعطای انواع کمک‌ها و تسهیلات به متخاصمان
۲۳۷	۶) عدم جانبداری از طرفین متخاصم (قاعده رفتار یکسان)
۲۳۸	۹۴) تکالیف کشورهای بی طرف در نبرد دریایی
۲۳۸	۱) منع مداخله مستقیم در عملیات دریایی
۲۳۸	۲) منع امداد غیرمستقیم متخاصمان
۲۳۸	۳) منع تجهیز و تدارک دریایی متخاصمان
۲۳۸	۴) اتخاذ تدابیر لازم جهت ممانعت بیماران و مجروحان و بقایای جنگی از عملیات جنگ
۲۳۸	۵) تمکین به تدابیر کنترل کننده کشتی‌های جنگی متخاصمان
۲۳۸	۶) منع دادن اطلاعات نظامی به متخاصمان
۲۳۸	۷) منع حمل و نقل قاچاق جنگی
۲۳۹	۹۵) حقوق بی طرفی در نبرد هوایی
۲۳۹	۹۶) مبحث دوم: مواضع کشورهای عضو دائم شورای امنیت در خصوص جنگ ایران و عراق
۲۴۰	۱) دوا بر قدرت (امریکا و اتحاد جماهیر شوروی)
۲۴۱	۲) چین
۲۴۲	۳) فرانسه
۲۴۴	۴) بریتانیای کبیر
۲۴۵	۹۷) مبحث سوم: ناکارآمدی شورای امنیت در آغاز، تداوم و پایان جنگ ایران و عراق
۲۴۷	۹۸) مبحث چهارم: ناکارآمدی حقوق جنگ در جنگ ایران و عراق
۲۴۷	۹۹) موارد نقض حقوق جنگ و حقوق بشردوستانه توسط عراق
۲۴۸	۱۰۰) مبحث پنجم: ضرورت بازنگری و اصلاح ساختارهای بین المللی و حقوق جنگ در راستای حفظ صلح و امنیت بین المللی
۲۶۶	فهرست منابع

مقدمه

جنگ پدیده‌ای است که کثرت الاضلاع که از مواضع و منظرهای گوناگون و بر مبنای فرضیه‌ها و روش‌های متعدد، به پایه‌ها و ساحات آن می‌توان نگریست. از نگره جامعه‌شناختی، جنگ یک کنش فراگیر اجتماعی است. به شناسان بازخورد رفتارهای فردی و جمعی جامعه در برابر جنگ و پیامدهای آن را در نظر می‌آورند، اقتصاددانان محاسبات هزینه و سود و زیان جنگ را می‌کاوند.

از دید مردان سیاست، جنگ نه تنها رخدادهای ذاتاً سیاسی، که اعمال و ادامه سیاست است. از منظر روابط بین‌الملل، نظامی و رویکرد تاریخی، فرهنگی جنگ می‌تواند جداگانه مورد مطالعه قرار گیرد.

در عرصه حقوقی، حقوق بین‌الملل (حقوقی که عموماً ساخته برداشته خود دولت‌هاست) برای انجام زدن بر حاکمیت افسارگسیخته دولت‌ها، اگر نه یگانه عامل، مع‌اینه عاملی است که با شدت و ضعف، سودای زدودن جنگ و خونریزی یا تعدیل آثار آن را در گیتی تعقیب کرده است. لیکن روشن است که نیل به این هدف، جز با اشتراک مساعی و برداشتن گام‌های جمعی، میسر نیست.

به همین دلیل، پس از پیمان‌های دوجانبه، کنفرانس‌ها و سازمان‌های بین‌المللی از دست‌آوردهای مهم بشر برای تأمین صلح، امنیت و رفاه جهانی به شمار می‌رود. با وجود این، تحقق صلح، عدالت و رشد و شکوفایی به علت آمیختگی حقوق بین‌الملل با سیاست و نابرابری

عمیق کشورها، به آرمان‌هایی می‌ماند، که برای تحقق کامل آن‌ها، باید با سایه‌بان کردن دست‌ها بر بالای چشم‌ها، به آینده دور و درازی چشم دوخت. با این حال، این امر باعث نمی‌شود که ما چشم‌هایمان را به پیشرفت‌های حاصل شده، بربندیم و صلح و عدالت را آرمان‌های دست‌نیافتنی تلقی کنیم. درست است که در عصر حاضر، همت متفکران، دانشمندان حقوق و سازمان‌های تأسیس ملل متحد، به جایی نرسیده و آرمان‌های آنان در پیچ و خم عبارت‌های حقوقی-سیاسی و عهدنامه‌ای تصویب‌نشده و یا حتی تصویب‌شده، در مقوله‌نامه و توصیه‌نامه‌ها مدفون شده است. به این لحاظ، حقوق در مفهوم ذاتی خود نتوانسته است تضمین‌های کافی برای پیشگیری از جنگ عرضه کند و حتی با جانبداری سازمان‌های بین‌المللی از رژیم بعثی عراق نتوانست با رخنه کردن در صحنه‌های نبرد از شدت وحشیگری طرف متجاوز بکاهد.

جنگ هشت ساله ایران و عراق که سر هنگامه وقوع و جریان، غالباً «جنگ تحمیلی» و در پایان «دفاع مقدس» خوانده شد، تا غرور پدیده صرفاً نظامی، سیاسی، فرهنگی و ... در نگاه به جایگاه حقوقی جنگ شاید بتوان افق دیگری را در برابر چشمان اهل تحقیق و تفکر گشود؛ بلکه دور نیست گفته آید در صورت هوشمندی و فهم این موقعیت، طلیعه حقوق پژوهی جنگ «دفاع مقدس» ممکن است، زمینه‌ساز تحول فکری و سیاسی نظریه‌ها و روش‌ها در مطالعات حقوقی شود.

نزدیک به سه دهه از پایان تجاوز هشت ساله عراق به کشور ایران می‌گذرد، تجاوز خانمان سوزی که به دلیل عدم واکنش مؤثر سازمان ملل متحد- که در واقع حافظ صلح و امنیت جهانی است- عنوان طولانی‌ترین جنگ قرن بیستم را به خود اختصاص داد.

ناگفته‌ها و نانوشته‌ها در مورد این تجاوز، بسیار است، اما آنچه کمتر مورد توجه اندیشمندان و صاحبان قلم قرار گرفته، «تحلیل حقوقی جنگ تحمیلی» در ابعاد مختلف می‌باشد. امروزه آنچه مواضع بر حق یک کشور را به جامعه بین‌المللی می‌نمایاند و چهره واقعیت را برابر مبنای مستحکم استوار می‌سازد، اتکای به کرسی عقل و منطق است که در قالب استدلال‌ها و تحلیل‌های حقوقی ارائه می‌شود. رژیم بعث عراق با حمایت مستقیم استکبار

جهانی در تجاوز به ایران اسلامی، حقوق بین المللی را نقض کرد و در طول جنگ، به طور مستمر قواعد بین المللی را زیر پا گذاشت.

همچنین با طرح علل متعددی، تجاوز به جمهوری اسلامی را آغاز کرد، که هیچ کدام از آنها در بحثی علمی و قانونی، ارزش اثباتی ندارد، با این وجود، بعدها صدام از هدفهایی که در آغاز جنگ اعلام داشته بود دست برداشت و به آخرین پیشنهاد صلح (قطعه نامه ۵۹۸) بسنده کرد و خواستار عقب نشینی ارتش های ایران و عراق به مرزهای بین المللی و امضای قرارداد صلح میان دو کشور شد.

در این میان آثار محسوب حقوقی درباره جنگ تحمیلی که به دور از تعصب های سیاسی، یا به صورت نقادانه این جنگ را مورد بررسی قرار داده باشند، کمتر در دسترس است و ناگزیریم از منابع خارجی استفاده کنیم، در حالی که برخی از منابع خارجی نیز در رابطه با دفاع جانانه مردم کشورمان، بیشتر به شرح واقعیت ها پرداخته اند، زیرا این منابع پر از اطلاعات نادرست بوده و در راستای هدف های استعمار جهانی، تنظیم و منتشر شده است.

نویسنده پر تلاش کتاب «ابعاد حقوقی دفاع مقدس (جنگ تحمیلی عراق علیه ایران)» این موضوع را با توجه به منابع موجود، بر اساس حقوق بین الملل مورد تجزیه و تحلیل قرار داده است. کتاب حاضر با هدف آشنایی پژوهشگران، دانشجویان و استادان با چالش های حقوقی جمهوری اسلامی ایران و عراق، قبل از آغاز جنگ تا اعلان متحده و عراق از سوی دبیر کل سازمان ملل است. امید است این اثر خوب و علمی مورد استفاده دانشجویان قرار بگیرد و به سهم خود از نویسنده آن کمال تقدیر و تشکر بعمل می آید.

ما اذعان داریم موضوع های حقوقی قابل بررسی در این زمینه بسیارند، که لازم است پیرامون آنها بحث های مبسوطی صورت گیرد و اندیشمندان و محققان و صاحب نظران در این زمینه، تلاش افزون تری مبذول فرمایند.

بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس، بر اساس رسالت خطیر خویش، دست یاری به سوی تمام اندیشمندان و محققانی دراز می‌کند که با قلم خویش، در راه اعتلای عدالت، ارزش‌های انسانی و اسلامی و حقوق بین‌الملل تلاش می‌کنند.

مدیرکل حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس

استان چهارمحال و بختیاری

عباس عباسی

www.ketab.ir

مقدمه و لفظ

جنگ تحمیلی عراق علیه ایران از حیث زمان و هزینه، طولانی‌ترین و پرهزینه‌ترین جنگ منطقه غرب آسیا، پس از جنگ جهانی دوم بود. کشور ایران که مورد تجاوز عراق قرار گرفته بود از این جنگ بسیار متضرر شد. هشت سال از تاریخ سرنوشت کشور ایران صرف واقعه‌ای ناخواسته شد که سال‌ها آبادان، کشور را متوقف نمود. مهم‌تر از این سرمایه‌های معنوی بالارزشی را، به کام شهادت کشید. دیرمندان و شیر زنانی که خون پاکشان نثار، حفظ این خاک شد.

اتخاذ مواضع قدرت‌های بزرگ جهانی و نهادهای بین‌المللی در خصوص این جنگ، سیاسی، جانبدارانه و برخلاف رویه‌های معمول و همچنین خلاف مواضع و مقررات صورت پذیرفت. که این رویه به نتایج هر چه نامطلوب‌تر و زیان‌بارتر جنگ افزود. به بی‌سی و ارائه تصویر این حقیقت بزرگ جز با استناد به قواعد و مقررات و تبیین استدلال‌های حقوق بین‌الملل ممکن نیست. لذا در اثر حاضر به بررسی ابعاد حقوقی جنگ تحمیلی در پرتو قواعد و مقررات حقوق بین‌الملل پرداخته می‌شود. تطبیق وقایع جنگ تحمیلی با حقوق جنگ پذیرفته شده در حقوق بین‌الملل امکان درک و بینش صحیح از جنگ تحمیلی را به مخاطبان داخلی و بین‌المللی خواهد داد.

سال‌هاست این ضرورت احساس شده که حقایق جنگ تحمیلی در غالب استدلال‌های حقوقی به مخاطبان ارائه شود، چرا که قواعد و مقررات حقوقی مربوط به حقوق جنگ، بی‌طرف‌ترین معیار موجود برای قضاوت جنگ عراق علیه ایران می‌باشد. دلایل حقوقی و منطقی بر مبنای اصول و قواعد، پویاترین و بهترین ابزار برای نقد وقایع است که برای تمامی اقشار پذیرفته

شده و کاربردی است. لذا در این اثر به این ابزار مهم متوسل شده‌ایم. به همین علت در ابتدای این اثر به کلیات حقوق جنگ اشاره شده و در ادامه سعی شده است تمام وقایعی که در طول هشت سال جنگ از منظر حقوقی قابل بحث و بررسی است بیان؛ با معیارهای حقوق بین‌الملل تمیز داده شود. در فصل پایانی این اثر نیز به این مهم پرداخته شده که آیا حقوق بین‌الملل (حقوق جنگ) توانست حقوق طرفین تخاصم و به ویژه ایران که مورد تجاوز واقع شده بود را تضمین نماید؟ و نهادهای بین‌المللی به ویژه شورای امنیت که حافظ صلح و امنیت بین‌المللی است تا چه حد در انجام رسالت خویش موفق بود؟

هدف از تألیف این اثر ارائه شناخت و تحلیل مناسب حقوقی در رابطه با جنگ تحمیلی به همه اقشار جامعه، به ویژه دانشجویان و پژوهندگان رشته حقوق بوده است، چرا که این اثر می‌تواند مطالب حقوقی جنگ را به صورت منظم و منسجم در اختیار آنان قرار دهد.

جمع اوصاف ذکر شده در این مجموعه به آسانی میسر نیست و تجربه و کوشش فراوان می‌خواهد. نگارنده نیز به دشواری آلیف چنین اثری آگاه است، ولی امیدوار است در این اثر به هدفی که عنوان نموده نزدیک شده باشد. دامه این راه از همه استادان و صاحب‌نظران در این زمینه یاری می‌طلبد.

زهره ابراهیمی شیخ‌شبنانی

بیست و هفتم فروردین‌ماه ۱۳۹۶